

L'equitat en cultura

Estudi de casos amb metodologia
de recerca participativa

Igualada

**Diputació
Barcelona**

Ajuntament d'Igualada

L'equitat en cultura

Estudi de casos amb metodologia
de recerca participativa

Igualada

**Diputació
Barcelona**

Ajuntament d'Igualada

© Diputació de Barcelona

Març de 2019

Impressió: Departament de Reproducció Gràfica de la Diputació de Barcelona

Sumari

Sumari	2
Introducció	3
Marc conceptual: drets culturals, equitat i polítiques locals.....	5
Metodologia general	10
Polítiques culturals i equitat: Igualada	13
Referències.....	27
Crèdits i agraïments.....	29

Introducció

Aquest document presenta els resultats de la recerca “L’equitat en cultura. Estudi de casos amb metodologia de recerca participativa” desenvolupada per l’Institut de Govern i Polítiques Públiques (IGOP) a proposta del Centre d’Estudis i Recursos Culturals (CERC) de la Diputació de Barcelona, i amb la participació dels municipis d’El Prat de Llobregat, Igualada, Sabadell i Tiana. En concret, aquest document presenta l’estudi de cas desenvolupat a Igualada.

La recerca s’ha desenvolupat amb dos grans objectius:

1) Analitzar fortaleeses i reptes de les polítiques locals, partint d’una mirada general i especialment en l’abordatge de l’equitat en els drets culturals i la participació cultural. En concret, la recerca s’ha concentrat en quatre municipis de Catalunya: El Prat, Igualada, Sabadell i Tiana (vegeu la secció de metodologia per als detalls sobre aquesta tria). Tanmateix, considerant que l’equitat en cultura és un tema rellevant no només per a aquests territoris, entenem que el coneixement generat pot resultar d’utilitat per a molts municipis interessats en aquest àmbit.

2) Un segon objectiu, no menys important, va ser aconseguir la participació dels agents locals en el disseny i desenvolupament d’aquesta recerca. Ens referim particularment als professionals de les àrees de cultura dels ajuntaments i també a altres agents culturals i de la ciutadania. A diferència d’un tipus de recerca que podem anomenar “helicòpter”, on l’equip investigador es limita a visitar el territori per obtenir informació, hem desenvolupat una metodologia de tipus participatiu. Els detalls d’aquest enfocament s’expliquen en l’apartat de metodologia, però cal esmentar que l’objectiu principal és generar un coneixement rellevant (també) per als municipis implicats en la recerca.

El nostre objecte: les polítiques culturals i la promoció de l’equitat

Com a qualsevol recerca, és necessari delimitar clarament l’objecte d’estudi, tenint molt present els recursos disponibles. Així doncs, la nostra recerca es concentra en les polítiques culturals locals, i en concret com aquestes polítiques han abordat el tema de l’equitat en la participació cultural. En altres paraules, analitzarem fortaleeses i reptes de les polítiques en la promoció del dret a la participació en la vida cultural de la ciutat.

Entenem el concepte d’equitat com la real i efectiva igualtat d’oportunitats i resultats en l’exercici dels drets culturals. Parlem de real i efectiva perquè entenem que la promoció de l’equitat no es limita a oferir igualtat de possibilitats. Comptar amb polítiques i institucions que assegurin llibertats i drets legals bàsics és important, però moltes vegades insuficient per avançar en l’equitat. Es tracta de desenvolupar intervencions específiques en funció de les diferents necessitats, amb l’objectiu de reduir les desigualtats en la participació cultural. La reducció de la bretxa en els resultats de la participació cultural és objectiu de les polítiques de promoció de l’equitat.

En definitiva, la recerca es planteja dues grans preguntes:

1) Com han abordat els municipis d’El Prat, Igualada, Sabadell i Tiana la promoció del dret a la participació en la vida cultural de la ciutat? En concret, aquest document presenta els resultats per al cas d’estudi d’Igualada.

2) Específicament, en quin àmbit els ajuntaments han trobat reptes significatius per a la promoció de l’equitat i quines han estat les seves respostes?

Cal esmentar que, en línia amb la metodologia de recerca participativa (veure detalls en l'apartat corresponent), aquest estudi s'ha enfocat de manera específica a cada municipi. Si bé s'ha compartit la temàtica general de l'equitat en polítiques culturals, a cada territori aquesta mirada s'ha acotat i concretat en estudis específics. Això ha permès identificar els reptes significatius a cada territori, així com les respostes desenvolupades. A més, la diversitat de territoris i fenòmens analitzats permet generar un coneixement rellevant en termes generals. En definitiva, aquesta aproximació metodològica afavoreix que la recerca estigui connectada amb les necessitats i preocupacions de cada municipi, tot mantenint una perspectiva general compartida.

A partir d'aquí, el document s'estructura en 3 grans apartats: marc conceptual, metodologia i estudi de cas d'Igualada.

Marc conceptual: drets culturals, equitat i polítiques locals

Tota persona té dret a participar en la vida cultural de la comunitat. Aquesta idea forma part de la Declaració Universal dels Drets Humans i és el pilar dels anomenats drets culturals. Els drets culturals són alhora individuals i col·lectius, protegeixen els drets de cada persona, en la seva vida en comunitat amb altres, i també com a grups d'individus (Shaheed 2012, 2014). Ara bé, almenys dues preguntes apareixen davant aquesta definició. D'una banda: de què parlem en concret quan parlem de drets culturals? I de l'altra: existeixen desigualtats pel que fa a l'exercici efectiu d'aquests drets?

Una definició operativa per a la recerca

Respondre a la primera pregunta (concreció dels drets culturals) no és senzill, tal com ha demostrat el treball de l'anomenat Grup de Friburg (2007). No volem entrar en una discussió que probablement excedeix l'àmbit d'aquesta recerca, però sí apuntar alguns elements per a una definició operativa. La majoria de definicions de drets culturals, com per exemple Vaquer (1998), incorporen quatre elements interconnectats: a) accés als béns culturals, b) llibertat per crear noves manifestacions, c) oportunitats per produir i comunicar, i d) participació en les polítiques i la gestió de la cultura.

Bona part d'aquestes definicions estan concebudes pensant en l'esfera estatal, en la responsabilitat dels governs d'escala estatal que han de promoure l'exercici efectiu d'aquests drets. Ara bé, l'àmbit de la nostra recerca és el món local, les polítiques culturals en l'esfera local. A més, cal considerar les preocupacions específiques que els municipis participants de la recerca han manifestat. És per això que centrarem la mirada, fonamentalment en el dret a la participació en la vida cultural de la ciutat. A la pràctica, això implica tenir en compte tres grans elements:

- **Participació-accés:** en concret, ens referim a les activitats promogudes pels governs locals (i els equipaments públics).
- **Participació-pràctica:** en concret, ens referim a aquella pràctica cultural ciutadana que permet la creació, expressió o formació.
- **Participació-comunitat:** en concret, ens referim a formar part d'entitats, grups o col·lectius culturals, amb un mínim grau de formalització.

Un quart element en relació a aquest dret és la participació en els processos d'elaboració, implementació i avaluació de polítiques culturals. Es tracta d'una dimensió dels drets cultural vinculada a la governança i, en general, a les oportunitats per participar en la presa de decisions públiques. En aquesta recerca no abordarem en profunditat aquest aspecte, tot i que sí que ho tindrem en compte de forma complementària (vegeu apartat preguntes de recerca). Aquesta decisió és deu a la prioritització de les altres tres dimensions per part del grup de recerca, que inclou els ajuntaments.

Cal advertir que la definició que hem fet del dret a la participació en la vida cultural de la ciutat no escapa a la dificultat d'investigar allò que està en permanent transformació, sinó que intenta recollir-ho i alhora *operativitzar-ho*. És important evitar una definició restrictiva de la participació en la vida cultural d'una ciutat. Som conscients que la participació cultural no es redueix a l'assistència a activitats promogudes per l'administració pública (tot i que aquest és un eix important). Per això evitem una definició de participació cultural limitada a l'assistència a l'oferta institucional d'activitats.

Al mateix temps, aquesta recerca vol afavorir que els propis agents locals analitzin el concepte i les pràctiques associades tradicionalment a la participació cultural. Es tracta de repensar com s'entén i com es treballa la participació cultural, així com els interlocutors de referència que tenen les administracions. Un objectiu és que la recerca permeti reflexionar als mateixos professionals més enllà de les inèrcies quotidianes anar més enllà de les inèrcies institucionals en aquest sentit.

Finalment, cal advertir que per tal de fer operativa i factible la recerca, hem intentat no caure en una definició de participació cultural que resulti inabastable per a les nostres possibilitats.

Construïda una definició, cal abordar la pregunta que ens fèiem sobre l'existència de desigualtats pel que fa a l'exercici efectiu dels drets culturals. Per això, comencem per una valoració hipòtesi que volem contrastar. Tot i el desenvolupament de determinades iniciatives rellevants, la presència dels drets culturals a Catalunya ha estat limitada, tant pel que fa a la legislació com a les polítiques públiques. D'una banda, l'acció pública per assegurar el compliment dels drets culturals es concentra en el foment de l'accés a la cultura, en concret a aquella oferta promoguda des dels equipaments locals (Barbieri 2015). D'altra banda, en el sector cultural, les referències als drets humans per legitimar l'acció dels seus agents són escasses i un cert desconeixement sobre els drets culturals és encara evident (Pascual, 2015). Tampoc l'àmbit acadèmic ha analitzat de manera continuada la qüestió dels drets culturals. Per tot plegat, es pot considerar que els drets culturals resulten una categoria poc desenvolupada dels drets humans.

Molt probablement, aquesta situació està connectada amb un fenomen més recent. Mentre que darrerament el tema de les desigualtats ha guanyat centralitat en l'agenda de moltes polítiques locals (salut, educació, habitatge), no sempre ha succeït el mateix amb les polítiques culturals. En l'àmbit de les polítiques de salut, es porta temps debatent sobre el que es considera la seva pitjor epidèmia: les desigualtats socials. En el sector de l'educació, el debat entre innovació pedagògica i desigualtat està a l'ordre del dia. Però en l'agenda de les polítiques culturals, l'equitat continua sense ocupar un lloc amb aquest grau de centralitat (Barbieri 2017).

Aquesta situació crida l'atenció quan l'evidència disponible ens indica la persistència de desigualtats en la participació en la vida cultural. En definitiva, tot i determinades polítiques amb l'objectiu d'ampliar la base de la participació cultural, continuem trobant importants desigualtats en l'exercici efectiu d'aquest dret. Quines són les desigualtats més significatives i quins els factors que les condicionen?

Els factors condicionats de les desigualtats

Què vol dir que existeixen desigualtats en l'àmbit cultural? Particularment a la nostra recerca, tal i com veurem més endavant, la desigualtat significa que diferents graus de participació cultural estan associats de forma sistemàtica a determinats factors i processos socials, provocant una relació que entenem com injusta. Aquesta situació comporta que el dret a la participació en la vida cultural de la ciutat no sigui plenament efectiu.

La recerca que, sobretot a Europa, ha analitzat aquest tipus de desigualtats fa èmfasi en determinats factors que les condicionen. Entre els més analitzats trobem alguns factors vinculats als recursos materials i simbòlics (nivell educatiu, classe o estatus social, familiaritat) i d'altres vinculats a la diferència (edat, gènere, territori).

Els recursos

Pel que fa als recursos, els estudis clàssics de Bourdieu (1988) van demostrar que l'accés a determinades obres i institucions artístiques està condicionat pels mitjans econòmics i simbòlics (especialment el nivell educatiu), així com per una familiaritat prèvia amb el capital artístic. A més, Bourdieu va cridar l'atenció sobre l'ús diferent dels béns segons la classe social. La seva tesi central és que per a les classes privilegiades, obres i institucions artístiques permeten la distinció simbòlica en relació a d'altres grups socials. Més enllà de les crítiques i matisacions que aquesta perspectiva ha rebut, estudis actuals (Bennett *et al.* 2009, Notten *et al.* 2013, entre d'altres) evidencien que l'estatus social i el nivell educatiu (o la capacitat cognitiva) són factors determinants de les desigualtats en el tipus i la intensitat de la participació cultural.

En aquest sentit, si bé les tecnologies digitals ofereixen noves possibilitats per a la participació cultural, no trenquen aquestes desigualtats preexistents. La massificació creixent d'aquests mitjans no comporta la desaparició de les desigualtats en la participació cultural, sinó probablement noves formes d'exclusió (Gayo 2018). Per exemple, una de les idees que s'associen a aquest escenari d'aparent ampliació del consum cultural és la de l'anomenat omnívor cultural, és a dir, un consumidor d'activitats molt diverses. En aquest context, no tothom té l'oportunitat d'accedir a aquesta diversitat. Això fa que es generi una nova forma de distinció (i d'exclusió), menys basada en el consum de productes elitistes i més fonamentada en l'accés i la pràctica diversa. En definitiva, estem davant un escenari on apareixen noves formes de desigualtat, amb combinacions entre inclusió i distinció, o d'exclusió basada en l'homogeneïtzació.

La diferència

Sovint la diferència és interpretada de manera que condiona la desigualtat en la participació cultural. L'edat, i sobretot la perspectiva generacional, n'és un exemple. Els estudis d'Antonio Ariño i els seus col·laboradors (2017) han demostrat l'envelliment del públic d'algunes pràctiques (un cert tipus de lectura, per exemple) i l'efecte invers en la pràctica cultural a través de la tecnologia mòbil¹. Cal insistir, però, que el capital educatiu i la classe també expliquen desigualtats dins d'aquests segments de població. Un altre aspecte a tenir en compte és el significat (i probablement el valor) que s'atorga a la cultura en les enquestes. La població d'edats més madures acostuma a definir la cultura com a coneixement i ciència, educació i socialització familiar. Mentre que per a la joventut, la cultura significa sobretot costums, tradicions i identitat.

També pel que fa a la diferència, el gènere pot resultar un factor de desigualtat en la participació cultural², tot i que no existeix un consens sobre el sentit en què això es produeix. Determinats estudis evidencien que les dones desenvolupen més pràctiques artístiques i utilitzen més equipaments com les biblioteques, però detecten desigualtats de gènere en àmbits com el patrimoni o l'assistència a museus (Department of Culture, Media and Sport 2016). Altres assenyalen que la desigualtat es produeix en la freqüència de la participació, sobretot si es comparen els homes amb les dones que tenen fills (Willekens i Lievens 2016).

Finalment, tenir un codi postal diferent, viure en un determinat barri (o ciutat) pot resultar un factor generador de desigualtat en la participació cultural. A nivell internacional, l'evidència demostra que viure en una zona socioeconòmicament desafavorida condiona una menor assistència a equipaments culturals. Això es produeix no només perquè hi trobem menys equipaments, sinó també perquè les condicions de vida en aquestes àrees condionen la participació cultural (O'Brien i Oakley 2015). Alguns exemples en aquest sentit es poden trobar a la ciutat de Barcelona. Per exemple, en la desigual d'assistència a activitats culturals (per part

¹ Tanmateix, pel que fa a les arts escèniques, les dades indiquen més equitat entre generacions.

² No abordem en aquest estudi la desigualtat en l'àmbit professional i les indústries culturals.

de famílies amb infants) segons el districte de residència (Institut Infància i Adolescència de Barcelona 2017).

La desconexió

Així doncs, els recursos i la interpretació de les diferències poden explicar les desigualtats en la participació cultural. Però també, com explica García Canclini (2004), a la diferència i la desigualtat cal sumar en moltes ocasions la desconexió. En una societat que es diu xarxa, la inclusió s'associa a la connexió, a l'accés a la informació, el coneixement i la interacció. I la marginació al fet de ser desafiliat, de no poder formar part d'entorns que ofereixin suport i potenciïn les capacitats. Parlem d'elements tan diversos com el suport i la interacció social, la mobilitat i proximitat o l'accés a xarxes d'informació i coneixement. Parlem també de connectivitat digital. En aquest sentit, si bé les tecnologies digitals ofereixen noves possibilitats per a la realització dels drets culturals, no arriben a superar les desigualtats preexistents. Si la connexió digital impulsa una certa massificació en el consum, i fins i tot l'aparició de noves vies de connexió amb les institucions culturals, això no significa la desaparició de les desigualtats (Barbieri 2018). Més aviat assistim a la reproducció d'algunes d'aquestes velles desigualtats i l'aparició de noves formes d'exclusió. Per exemple, com afirma Ariño (2016), el canvi tecnològic transforma l'accés, però en un moment de transició tecnològica, les desigualtats combinades i reforçades de capital educatiu i digital suposen una amenaça per a la ciutadania cultural.

Una mirada complementària

En definitiva, més que en cadascun d'aquests factors aïlladament, cal tenir en compte la seva interseccionalitat: la desigualtat en el dret a la participació en la vida cultural de la ciutat és de base multidimensional i multifactorial (Barbieri, 2018). Les desigualtats es reforcen entre elles i s'expliquen també per les relacions entre unes i altres.

Ara bé, cal tancar aquesta visió sobre les desigualtats en la participació cultural amb una mirada complementària. Fins ara, hem construït una perspectiva centrada en els dèficits, en les barreres per a la participació, en l'absència de persones i col·lectius en determinades pràctiques. Hem parlat de carències en la integració, els recursos i les connexions. Però la mirada de la no-participació pot resultar insuficient, sobretot en un escenari de canvi d'època que es reflecteix en notables transformacions en les esferes vital i quotidiana (Subirats, 2011). De vegades, la participació cultural es concep com l'encaix entre l'oferta de serveis (d'unes institucions) i la demanda (d'un públic). Les polítiques culturals es concentren en fer concordar l'una i l'altra. En definitiva, la qüestió del dret a la participació en la vida cultural de la ciutat es pensa quasi exclusivament des del punt de vista de les institucions culturals que generen l'oferta. I quan el públic no respon, aquestes institucions ho experimenten com a frustració. No venen, no estan interessats, no estan implicats o no estan qualificats.

Una mirada complementària passa per considerar les persones i comunitats no només com a absents sinó també com actius per a la participació cultural. Per a García Canclini (2004), necessitem pensar-nos a la vegada com diferents-integrats, desiguals-participants i desconnectats-connectats. Cada forma de privació va associada a formes de participació. Per això, quan analitzem la (no)participació en la vida cultural de la ciutat, lògicament cal prestar atenció a l'absència de les persones i comunitats en l'activitat impulsada pels governs. Però també necessitem identificar i valorar les capacitats de la ciutadania per implicar-se en pràctiques culturals fora dels radars institucionals. En altres paraules, la idea que "al barri no passa res" pot significar moltes coses. D'una banda, les carències en l'oferta i, d'altra, l'absència de participació. Però alhora aquesta frase ens permet preguntar-nos si al barri (o al poble o a la ciutat) "passen coses" que no reconeixem com a pràctica cultural, impulsades per persones i comunitats que no identifiquem com agents i actius culturals.

Arribats a aquest punt, ens podem preguntar si les polítiques públiques han d'intervenir per fer front a les desigualtats en el dret a la participació en la vida cultural de la ciutat. Si han de posar l'equitat en el centre de la seva agenda. En alguns casos, es considera injustificada i excessiva la preocupació política per la desigualtat en aquest àmbit. S'argumenta, no per pocs agents, que la política cultural té altres objectius prioritaris (experimentació artística, producció de qualitat, protecció de la identitat, desenvolupament econòmic). Fins i tot, es presenten les desigualtats en els drets culturals com el resultat d'una elecció, on el desinterès per les activitats culturals seria expressió exclusiva de la subjectivitat personal (O'Hagan, 2016). Al llarg d'aquest apartat de marc conceptual hem intentat demostrar que aquest tipus d'argumentació ignora (o no accepta) la importància dels factors que condicionen les desigualtats, així com la responsabilitat de les polítiques públiques. Així doncs, entenem que la pregunta adient no és si necessitem o no polítiques culturals per fer front a les desigualtats, sinó més aviat quin tipus de polítiques són necessàries.

Metodologia general

Tal i com s'ha avançat en pàgines anteriors, aquesta recerca s'ha desenvolupat amb una metodologia de tipus participatiu. Aquesta decisió té avantatges i reptes. Tradicionalment, la investigació en polítiques públiques ha tractat les persones focus de la recerca com a subjectes passius: objectes d'estudi sense participació directa en el procés d'anàlisi. La recerca participativa, en canvi, trenca amb l'objectivació de les persones i busca la seva implicació en l'estudi, procurant establir relacions més equitatives entre professionals de l'àmbit acadèmic, gestors públics i ciutadania en general. La col·laboració entre aquests agents té la finalitat de generar coneixement rellevant per a la pràctica, però també afavorir transformacions en les persones participants i el seu context.

Lògicament, aquest tipus de metodologia presenta reptes, entre els quals destaca la necessitat d'aconseguir la implicació i predisposició dels diferents agents. També cal tenir present que el codisseny i la coimplementació d'una recerca requereix temps i flexibilitat per adaptar els seus objectius i metodologies. Això fa, a més, que es destini un quantitat important de recursos a cadascun dels elements de la mostra –en aquest cas, municipis- per la qual cosa aquesta és necessàriament acotada.

Així doncs, la recerca s'ha basat en un conjunt d'estudis de cas de les polítiques culturals i la seva relació amb l'equitat, en quatre municipis de Catalunya: El Prat, Igualada, Sabadell i Tiana. La tria d'aquests casos es justifica per diferents raons. D'una banda, la diversitat en les seves dimensions i característiques socioeconòmiques. D'altra, l'existència d'interessos compartits pel que fa a les polítiques culturals i l'equitat, però també de reptes diferents per a la participació en la vida cultural segons cada municipi. Finalment, la tria d'aquests casos està vinculada amb la voluntat de participació en la recerca que van demostrar els professionals de les polítiques culturals en cada territori.

En definitiva, entenem que els estudis de casos no només resulten d'utilitat per a desenvolupar recerques exploratòries, de tipus descriptiu, sinó que permeten realitzar una anàlisi d'objectes, subjectes i processos socials. Les conclusions d'aquest tipus d'estudis són valuoses per diferents motius. En primer lloc, generen coneixement sobre una parcel·la de la realitat social, sobre els casos específics, però també sobre d'altres que tenen característiques similars. Aquesta recerca assumeix que en l'àmbit de les ciències socials i humanes l'objectiu de generar coneixement concret, basat en estudis de casos, és àmpliament valuós (Flyvbjerg, 2004).

En segon lloc, les conclusions dels estudis de casos es poden prendre com a punt de contrast per a d'altres recerques, amb l'objectiu de comprovar fins a quin punt resulten vàlides i generalitzables (Coller, 2005: 12-14). Això no implica que els estudis de cas resultin d'utilitat principalment per generar hipòtesi, sinó que també ho són per comprovar-les. En definitiva, la capacitat de generalitzar a partir d'uns casos depèn de com es triï i construeixi aquests casos.

La recerca s'ha desenvolupat a partir de les següents etapes:

a) **Creació d'un grup operatiu de la recerca (GOR).** Aquest grup ha estat integrat per persones de l'Institut de Govern i Polítiques Públiques (IGOP), del Centre d'Estudis i Recursos Culturals de la Diputació de Barcelona (CERC) i de l'àrea de cultura de cada municipi participant: El Prat, Igualada, Sabadell i Tiana³. Les principals decisions sobre l'orientació i elaboració de la recerca s'han pres en el marc d'aquest grup. Entre d'altres activitats, el GOR ha estat l'espai per treballar conjuntament les preguntes de recerca, el marc conceptual, la metodologia específica, els resultats generals de l'estudi i les activitats de presentació i difusió.

³ Vegeu l'apartat de crèdits per als detalls de les persones participants.

b) **Treball de camp a cada municipi.** Després de consensuar-ho al GOR, les investigadors de l'IGOP van utilitzar les següents tècniques per desenvolupar el treball de camp en cadascun dels municipis⁴.

- **Anàlisi documental** de fonts primàries sobre cada municipi: plans estratègics, programes d'intervenció, indicadors, etc. Es va valorar amb les persones responsables de l'àrea de cultura de cada municipi quins eren els documents adequats per analitzar. També es van revisar altres fonts d'informació i dades.
- **Entrevistes semi-estructurades** a persones directament implicades o amb coneixement directe sobre les polítiques culturals a cada municipi (desenvolupades per l'IGOP). Ens referim, a un coneixement en termes generals, però també específicament sobre el tema que cada municipi ha proposat analitzar. Es van desenvolupar un mínim de tres entrevistes a cada municipi, incloent-hi aquests perfils: cap de l'àrea de cultura, un altre professional tècnic de l'àrea, membre d'una entitat significativa del territori i algun perfil de caràcter transversal.
- **Un grup de debat o focus grup** amb agents culturals i socials a cada territori (coordinat i dinamitzat per l'IGOP). Es van convocar agents directament vinculats al tema general de la recerca, però també a allò que específicament es va decidir analitzar en cada municipi. Van participar persones amb un perfil més divers i nombrós que en el cas de les entrevistes. Considerant la importància de la transversalitat, es va tenir especialment en compte la possibilitat d'involucrar agents clau d'altres àrees (igualtat, educació, etc.) i no només del sector cultural.
- **Un qüestionari sobre drets culturals** a agents diversos de cada municipi, prenent com a referència l'apartat de drets culturals del document *Cultura 21 Accions*⁵. El qüestionari va permetre valorar conjuntament amb els agents de cada municipi el grau de desenvolupament del llistat d'accions suggerides pel document *Cultura 21 Accions*. Tal com suggereix l'Agenda 21 de la Cultura, es tracta de fer un exercici d'auto-valoració, on els agents de cada municipi responen si consideren que aquestes accions es troben en un estat: a) *emergent*, b) *en desenvolupament* o c) *avançat*.

c) **Activitat de recerca participativa** dirigida a la ciutadania en cada municipi. Per tal d'afavorir la participació activa en la recerca, es van organitzar activitats en cada municipi perquè la ciutadania pugui contribuir a l'anàlisi de la participació en la vida cultural de cada municipi. Per tal d'impulsar aquestes activitats, l'IGOP va desenvolupar una formació en tècniques de recerca participativa dirigida als professionals dels municipis. L'objectiu era doble: contribuir a que els professionals poguessin adquirir uns coneixements útils i rellevants per a la seva feina quotidiana, i alhora que poguessin posar en pràctica aquest coneixement tot dinamitzant una activitat participativa amb la ciutadania en el marc d'aquesta recerca.

La formació es va fer de forma conjunta per als professionals dels quatre ajuntaments participants, amb l'objectiu que coneguessin els aspectes clau per al disseny i desenvolupament d'una activitat en el marc d'una recerca amb metodologia participativa. La metodologia de la formació es va basar en casos pràctics i dinàmiques de treball en grup⁶. Els

⁴ Els detalls de l'aplicació d'aquests instruments al municipi d'Igualada es poden consultar en el següent apartat del document.

⁵ Document elaborat per l'Agenda 21 de la Cultura, en el marc de l'organització Ciutats i Governos Locals Units (CGLU). Disponible a <http://bit.ly/2EM6BLJ> (accés 09/05/2018)

⁶ La formació va incloure els següents continguts:

- La recerca participativa: la diferència entre moment i procés.
- Aspectes a tenir en compte a l'hora de dissenyar un moment de recerca participativa.
- El paper del dinamitzador/a.
- Presentació per part de cada municipi de la proposta inicial d'activitat a desenvolupar.
- Treball en grups per acabar d'elaborar el disseny de l'activitat i posada en comú de les diferents propostes.

professionals de cada municipi van poder dissenyar l'activitat de recerca participativa al llarg de la formació. Finalment, l'IGOP va oferir també un acompanyament a distància en el disseny definitiu de l'activitat per a cada municipi.

Una vegada finalitzada la formació i dissenyada l'activitat, els professionals de cada municipi van desenvolupar l'activitat de recerca participativa amb la ciutadania. Lògicament, aquesta activitat va tenir característiques específiques a cada territori (vegeu el proper apartat).

Una vegada finalitzada l'activitat, les persones responsables de cada municipi van elaborar un informe de l'activitat desenvolupada, tot identificant els aspectes més rellevants i el coneixement generat. Aquests documents van ser una font primària per a l'anàlisi de cada territori, un material clau per elaborar els informes sobre la relació entre polítiques culturals i equitat a cada municipi.

d) Sessions de treball de contrast i aportacions amb els responsables de cada municipi i amb el GOR. Tal com hem avançat, la recerca va incloure l'elaboració d'uns informes per a cada territori, que van ser contrastats i modificats a partir de les aportacions dels professionals. També es va desenvolupar una sessió específica de treball en el marc del GOR per valorar les conclusions generals de la recerca.

e) Activitats de retorn als municipis. La metodologia de la recerca va incloure una sessió de retorn del coneixement generat i de presentació de resultats, desenvolupada a cada municipi i dirigida als seus agents culturals i socials. El format d'aquesta activitat va ser divers, per tal d'adaptar-se a les necessitats de cada municipi. Novament, aquesta decisió va ser acordada amb les persones responsables de les àrees de cultura de cada ajuntament.

Polítiques culturals i equitat: Igualada

En aquest apartat de la recerca presentem l'estudi de cas sobre la relació entre les polítiques culturals local i l'equitat al municipi d'Igualada. En primer lloc, es presenten els detalls de la metodologia aplicada. En segon lloc, es contextualitzen les polítiques culturals del municipi i se'n descriuen les característiques principals. Per això, fem servir el model d'anàlisi de les diferents dimensions d'una política pública (Gomà i Subirats 1998). D'una banda, ens referim al perquè de la política cultural a cada municipi (dimensió simbòlica), és a dir, els problemes públics i els valors que motiven la intervenció pública. D'altra banda, parlem del què, de l'agenda de temes concrets de les polítiques culturals (dimensió substantiva). I finalment ens fixem en el com, la manera de gestionar les polítiques culturals (dimensió de procés). En qualsevol cas, és important recordar que aquesta recerca, més que una mirada generalista sobre les polítiques de cada territori, es concentra en l'anàlisi de la relació entre polítiques culturals i equitat.

En tercer lloc, es presenten els resultats dels qüestionaris d'autovaloració sobre els drets culturals. També dediquem un espai a analitzar les visions que els agents culturals i socials tenen sobre aquest tema.

Finalment, l'apartat més extens i detallat es dedica a l'anàlisi de la relació entre polítiques culturals i equitat en les tres dimensions de la participació en la vida cultural d'una ciutat: accés, pràctica i comunitat (detallades en el marc conceptual).

Tanquem l'informe amb unes conclusions i idees força, assenyalant reptes i oportunitats per a l'acció.

Introducció

Tal i com hem avançat, aquest estudi amb metodologia participativa s'ha portat a terme per l'Institut de Govern i Polítiques Públiques (IGOP) de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), el Centre d'Estudis i Recursos Culturals de la Diputació de Barcelona (CERC) i la participació dels professionals i treballadors/res de l'Ajuntament d'Igualada⁷.

Des de l'Ajuntament d'Igualada la proposta ha estat centrar la recerca en fer una anàlisi de les polítiques culturals que han promogut l'equitat en la participació cultural, especialment pel que fa als factors de l'edat, les condicions socioeconòmiques i la familiaritat amb les arts. En concret, ens preguntem:

- Quin tipus de polítiques s'han desenvolupat a Igualada pel que fa a l'equitat en la participació cultural?
- Quina influència han tingut l'edat, les condicions socioeconòmiques i la familiaritat amb les arts en les polítiques i la participació?

Metodologia

Per tal de respondre als objectius de la recerca, en el cas d'Igualada es va portar a terme un treball de camp que va incloure:

- Una entrevista amb un professional tècnic de l'Ajuntament i dos entrevistes amb persones que tenen una llarga trajectòria de participació en activitats culturals al municipi.

⁷ Vegeu l'apartat de crèdits.

- Un grup de discussió amb 13 professionals i membres d'entitats (Ateneu Igualadí i Teatre de l'Aurora – Unicoop. Cultural). Els tècnics i tècniques estaven vinculats als següents àmbits de treball: Servei de cultura, Educació, Centre cívic, Inclusió social, Teatre, Igualtat, Joventut, Biblioteca, Museu, Salut, i Dinamització Cultural.
- Un qüestionari d'autovaloració sobre drets culturals proposat per l'organització Ciutats i Governos Locals Units (CGLU) i basat en l'Agenda 21 de la Cultura, per tal de valorar el grau de desenvolupament de les accions culturals suggerides pel document "Cultura 21 Accions"⁸. El qüestionari va ser respost per les persones participants del grup de discussió i les persones entrevistades.
- Una activitat de recerca participativa amb la població, al voltant de la temàtica concreta d'interès del municipi. Pel tal de dissenyar i impulsar aquesta activitat, un conjunt de professionals de l'Ajuntament d'Igualada van participar de la formació que va fer l'IGOP en el marc d'aquesta recerca (veure apartat general de metodologia). Posteriorment a la formació, les persones de l'Ajuntament van impulsar una activitat que es va desenvolupar ell mes de juny de 2018 amb la participació de 16 persones treballadores de l'Ajuntament. La mostra de persones es va seleccionar assegurant igualtat de gènere, equilibri en les franges d'edat, en les categories professionals (només un directiu i tècnic, a més d'administratius, auxiliars i persones amb plans d'ocupació), en la situació familiar, en la zona de residència, i incorporant dues persones d'origen estranger. L'activitat va incloure una enquesta i una sessió dinamitzada per conèixer la participació cultural (sobretot en l'oferta institucional) i els factors que poden generar desigualtats.

El municipi

Igualada és un municipi de la Comarca de l'Anoia, a la província de Barcelona, que té una superfície de 8,11 km², una població de 39.316 habitants i una densitat de població de 4.847,8 hab./km, situant-se molt per sobre de la densitat de la Comarca (136,5) i Catalunya (235,3). Des del punt de vista socioeconòmic, la Renda Familiar Disponible per habitant és de 15.700 euros mentre que la de l'Anoia és de 14.900 i la de Catalunya és de 16.800⁹. La taxa d'atur de la ciutat és de 13,10%¹⁰, mentre que en el nivell de Catalunya és de l'11,4%.

⁸ Agenda 21 de la Cultura <http://www.agenda21culture.net/es> (accés 10/05/2018)

⁹ Dades IDESCAT <https://bit.ly/2Ee9of4> (accés 02/07/2018)

¹⁰ Dades Observatori del Treball i Model Productiu de la Generalitat de Catalunya (2017) http://observatorit treball.gencat.cat/web/.content/generic/documents/treball/estadistica/atur_comarques_i_municipis_pr emsa/2017/arxius/Atur_per_municipis_201709.pdf (accés 02/07/2018)

Figura 1. Ubicació d'Igualada¹¹

Contextualització de les polítiques culturals del municipi

Dins de l'estructura municipal, la política cultural s'impulsa des del Servei de Cultura de la Regidoria de Promoció Cultural i Relacions Institucionals, la qual "té com a finalitat la promoció de la cultura i el patrimoni en el seu sentit més ampli, així com les arts, el coneixement del patrimoni local, i les festes tradicionals i populars en l'àmbit d'Igualada"¹². Com a base, la política cultural del municipi té el Pla d'Acció Cultural que es va elaborar l'any 2001 i que va tenir quatre eixos estratègics: cultura i societat, cultura i creació, cultura i territori, i cultura i memòria. Actualment, el marc de referència de la política cultural de l'Ajuntament d'Igualada és el Pla d'Acció Municipal 2011 – 2019 (PAM) i les seves principals línies d'actuació són:

- Excel·lència cultural.
- Igualada, Capital cultural.
- Persones, Ciutat i País.
- Cultura: motor econòmic.
- Cultura: element de cohesió.
- Optimització, planificació i competitivitat.
- Creativitat i talent
- Cultura: element de rehabilitació urbana.
- Difusió de la cultura: noves tecnologies.
- Teixit associatiu i participació.

¹¹ <https://es.weather-forecast.com/locations/Igualada>

¹² [http://www.igualada.cat/ca/regidories/promocio-cultural-rel-institucionals/inici/document view](http://www.igualada.cat/ca/regidories/promocio-cultural-rel-institucionals/inici/document_view) (accés 02/07/2018)

Dimensions de la política cultural

Per a la millor comprensió del procés de disseny i implementació de la política adreçada a l'impuls i el desenvolupament de la cultura al municipi, farem servir el marc d'anàlisi de les polítiques públiques proposat per Subirats i Gomà (1998:389), que hem presentat prèviament.

- **Dimensió simbòlica:** relacionada amb l'estratègia discursiva i els marcs cognitius de la política pública, es pregunta pel perquè de la política cultural. És a dir, quins serien els problemes que busquen gestionar o resoldre les polítiques culturals del municipi.

Dues grans qüestions són les que marquen el perquè de la política cultural a Igualada: les dificultats per al desenvolupament de la ciutadania cultural i la necessitat de reconèixer i difondre manifestacions culturals diverses. En paraules d'una de les persones entrevistades:

“Les polítiques culturals el que fan és construir una ciutadania adequada a la seva època. El gran problema de les polítiques culturals és que no són obligatòries i molta gent es perd les activitats, no coneix el que es fa des de l'Ajuntament, i per això, des del Servei de Cultura tenim la obsessió de democratitzar-la, d'intentar arribar a la gent...”

“A través de la política cultural es fa una transmissió de valors i de coneixement. Però, potser treballem uns conceptes de cultura molt estàndards i elitistes. També hauríem d'agafar altres cultures.”

Aquesta vinculació entre polítiques públiques i una definició de cultura restringida es va repetir en les percepcions d'altres persones entrevistades, així com el grup de discussió i en l'activitat de recerca participativa. En general, es va posar èmfasi en que el principal problema que ha d'abordar la política cultural d'Igualada és que només un sector de la població se sent interpel·lada a la participació en l'oferta d'activitats. Així queda recollit en el treball de camp:

“La sensació que tenim és que sempre és la mateixa gent en diferents actes, és com un mateix nucli de gent que accedeix... Hi ha tot un sector de la població que no accedeix a l'oferta cultural municipal.”

Per això, es planteja la voluntat d'avançar, per una banda, en una major participació de la ciutadania en la vida cultural del municipi, des del punt de vista de la participació en les activitats promogudes o amb suport de l'Ajuntament. D'altra banda, connectat amb aquest primer punt, el repte és aprofundir en una visió de la cultura que tingui en compte la diversitat de necessitats i habilitats de les persones i col·lectius, així com potenciar les oportunitats per a la socialització que tenen les activitats proposades.

- **Dimensió substantiva:** relacionada amb el contingut de la política, es pregunta pel què de la política cultural. És a dir, l'agenda de temes que es prioritzen en l'àmbit de la cultura.

Tal com es recull en el Pla d'Acció Cultural i en el Pla d'Acció Municipal, els principals eixos substantius de la política cultural d'Igualada són:

- Promoció i creació de literatura.
- Biblioteques com a espais per a democratització de les activitats i el foment de la lectura.
- Activitats relacionades amb la poesia i l'organització de recitals.
- Programes de foment de la cultura popular i tradicional.
- Recuperació de tradicions antigues.
- Promoció i coneixement de la història del patrimoni cultural municipal.

- Festes Majors.
- Activitats musicals, formació musical i organització de festivals de música i cicles de concerts.
- Promoció del teatre. Organització de festivals de teatre.
- Espectacles de dansa.
- Ús dels centres cívics com a espais de socialització cultural, formació i de realització d'activitats de oci i temps lliure.

Com podem observar, la dimensió substantiva, l'agenda de les polítiques culturals a Igualada és majoritàriament de caràcter sectorial. En concret, els diferents subsectors (en síntesi, literatura i lectura, arts en viu, patrimoni i cultura popular) marquen els temes de política pública.

- **Dimensió operativa:** fa referència al model de gestió i implementació. Es pregunta pel com de la política cultural, és a dir, la manera de gestionar les relacions amb els diferents agents implicats en l'àmbit cultural.

Des del Servei de Cultura es considera que la gestió de la política cultural d'Igualada es basa sobretot en la gestió indirecta d'activitats a través del treball amb entitats i empreses. Sobretot amb les entitats, s'organitzen activitats de cultura popular, particularment les festes majors. Un dels instruments més utilitzats per aquest tipus de gestió són les subvencions¹³. Pel que fa a la gestió directa d'activitats, es realitza principalment al voltant dels cicles i festivals.

En aquesta recerca, ens interessa particularment com les formes de fer política cultural incorporen (o no) la preocupació per l'equitat. Sobre la valoració del model de gestió que es recolza en la relació amb les entitats, el treball de camp ens ha permès identificar visions diferents. D'una banda, es va destacar la capacitat de les entitats per promoure la participació cultural. En paraules d'una de les persones entrevistades:

“La cultura a Igualada la fan les entitats i la societat. L'Ajuntament es dedica a fer cicles concrets de teatre, música i dansa... Tota la riquesa que hi ha a Igualada la fan les mateixes entitats.”

No obstant això, des d'una perspectiva diferent, una altra persona entrevistada va manifestar les dificultats que pot comportar aquest model:

“El problema és que, en general, a més dels debats sobre el pressupost que es destina a la cultura, sembla que l'Ajuntament funciona molt al remolc de les exigències i demandes de les iniciatives d'entitats culturals. Aleshores, a la pràctica, la política cultural acaba convertint-se en la repartició de recursos econòmics per a les diferents entitats, i amb això pràcticament s'esgota el pressupost. Crec que al marge de la necessitat de les entitats, cal un projecte cultural específic.”

Finalment, en el grup de discussió es va detectar que per tal d'impulsar polítiques culturals en base a l'equitat, és necessari avançar en l'acord de les responsabilitats de cada actor:

¹³ Segons dades dels Cercles de Comparació Intermunicipal de Serveis Culturals de la Diputació de Barcelona, a Igualada existeixen 25,94 entitats culturals per cada 10.000 habitants (la mitjana en els municipis participants dels cercles és de 13,4). D'altra banda, el 3,35% de la despesa corrent en cultura es transfereix a entitats (la mitjana en aquests municipis és del 6%).

“Les entitats privades no hem de fer la política cultural, és una responsabilitat de l'administració pública, no tenim recursos per arribar a tothom. Podem detectar necessitats però no hem de fer la política.”

En resum, la gestió de la política cultural d'Igualada, recolzada en la relació amb les entitats culturals i les seves activitats, presenta avantatges però també importants reptes pel que fa a la promoció de l'equitat. Repensar la relació de col·laboració entre ajuntaments i entitats passa per la definició de responsabilitats i l'acord per al seu desplegament.

Drets culturals

Dins del treball de camp d'aquest estudi, es va realitzar un qüestionari d'auto-valoració sobre drets culturals basat en la proposta de l'Agenda 21 de la Cultura. Aquesta proposta busca que les persones puguin valorar el grau de desenvolupament de les accions culturals suggerides pel document "Cultura 21 Accions". A les 8 persones¹⁴ que van respondre el qüestionari se'ls va demanar que indiquessin si les següents 9 accions es trobaven en un estat: Emergent (puntuació 1-3), En desenvolupament (puntuació 4-6) o Avançat (puntuació 7-9). La taula 1 presenta els resultats de valoració mitjana per cadascuna de les preguntes¹⁵:

¹⁴ Les persones que van respondre són les mateixes que vam entrevistar o bé van participar del grup de discussió. Vegeu l'apartat "Introducció".

¹⁵ Cal esmentar que les respostes van ser homogènies, sense que es detecti cap persona que hagi contestat de manera polaritzada o extrema.

Taula 1. Auto-valoració del desenvolupament d'accions en base a drets culturals

Pregunta	Resultat
Les polítiques culturals locals es basen explícitament en els drets culturals	5
El govern local ha adoptat un text de referència sobre els drets, les llibertats i les responsabilitats culturals	5
El govern local adopta mesures per facilitar la participació dels habitants en l'establiment de prioritats, la presa de decisions, l'execució o l'avaluació de les polítiques culturals.	5
Hi ha estàndards de serveis mínims per assegurar serveis culturals mínims (per exemple, nombre de biblioteques / llibres per habitant)	8
Hi ha una anàlisi detallada dels obstacles existents perquè els ciutadans i les ciutadanes accedeixin i participin a la vida cultural	5
Hi ha polítiques i programes que tenen com a objectiu la implicació més àmplia i més activa dels habitants en les pràctiques culturals i en la creació cultural	7
Les polítiques culturals presten una atenció especial a les persones i els grups més vulnerables	6
Les polítiques culturals inclouen entre els seus objectius l'ampliació de les oportunitats per a la participació de les dones en la vida cultural i adopten mesures contra tota discriminació de gènere	6
Les organitzacions locals de la societat civil que treballen en l'àmbit dels drets humans inclouen de manera explícita els drets culturals entre les seves prioritats	5
Hi ha polítiques i programes per incrementar el nombre de persones que són membres actius en entitats de la societat civil dedicades a temes culturals	6

Cal esmentar que aquest qüestionari pretén recollir una mirada general sobre la percepció de determinats agents culturals significatius de la ciutat en relació a la manera en què les polítiques públiques i les entitats han treballat la qüestió dels drets culturals. No es tracta doncs d'elaborar cap mena de rànquing, sinó comptar amb elements que permetin una valoració general.

Per analitzar la qüestió dels drets culturals, hem tingut en compte les respostes al qüestionari i també els comentaris qualitatius que els participants van poder afegir-hi. Analitzem els tres grans temes que apareixen destacats tant en les respostes quantitatives com en els comentaris qualitatius: les referències als drets culturals en la planificació de les polítiques, la incorporació del criteri d'equitat i, finalment, la dimensió de gènere.

En primer lloc, un tema rellevant és la dificultat d'incorporar els drets culturals i l'equitat en la planificació de polítiques culturals i la gestió del coneixement. El Pla d'Acció Cultural, desenvolupat fa 18 anys, no té com a base explícita aquests conceptes. Tampoc s'han adoptat altres textos de referència sobre drets culturals, tot i que en el qüestionari les persones hagin respost que aquest aspecte està "en desenvolupament". Aquesta dificultat no és exclusiva de l'Ajuntament, sinó també de bona part de les organitzacions socials del municipi. Finalment, es detecta la necessitat de conèixer millor els hàbits de participació cultural de la ciutadania, tant pel que fa al consum cultural com d'altres activitats culturals moltes vegades invisibilitzades.

En segon lloc, com queda destacat en les respostes als qüestionaris, els equipaments de proximitat (biblioteca i centres culturals) i les polítiques de formació (l'escola d'art, l'escola de música, La Tarima i també les subvencions a entitats) incorporen l'equitat entre els seus criteris d'intervenció. Com es pot observar a la taula 1, és rellevant que les persones destaquin les polítiques culturals vinculades a l'equitat, particularment en la dimensió de pràctica cultural,

molt vinculada al paper de la biblioteca, com analitzem en les properes línies. També el conveni amb Apropa Cultura¹⁶ ha resultat una oportunitat per abordar la participació cultural de les persones més vulnerables. Per la seva banda, la definició clara d'uns estàndards de serveis municipals mínims és un aspecte considerat com “avançat”, segons les respostes als qüestionaris i els comentaris qualitatius.

Finalment, el tema de la discriminació de gènere es té en compte en les activitats culturals que s'organitzen, tot i que aquest aspecte continua sent un repte important (“en desenvolupament”, segons les respostes al qüestionari). A més, les polítiques culturals que promouen l'equitat en la dimensió de gènere s'han d'analitzar tenint en compte no només la participació cultural, sinó també les característiques del sector professional. En aquest sentit, segons dades dels Cercles de Comparació Intermunicipal de Serveis Culturals de la Diputació de Barcelona, el 14% del personal de l'àrea de cultura a Igualada són dones (davant la mitjana entre els municipis participants dels cercles, que és del 53%). Però en aquest context, resulta força destacable que el 75% dels comandaments d'aquesta àrea a Igualada són dones (davant la mitjana del 49%).

Polítiques culturals, equitat i dimensions de la participació cultural

Tenint en compte que un dels principals objectius d'aquest estudi és analitzar les polítiques que fomenten el dret a la participació en la vida cultural de la ciutat, convé ressaltar que l'anàlisi es fa a partir de tres formes de participar¹⁷:

- **Participació-accés:** les activitats promogudes, o amb algun tipus de suport, pels governs locals (i els equipaments públics).
- **Participació-pràctica:** aquella pràctica cultural ciutadana que permet la creació, expressió o formació.
- **Participació-comunitat:** formar part d'entitats, grups o col·lectius culturals amb un mínim grau de formalització.

Les entrevistes realitzades amb tècnics/iques municipals i amb les persones que tenen una llarga experiència en la vida cultural a Igualada, així com el grup de discussió i l'activitat de recerca participativa, ens han permès conèixer la visió que existeix sobre aquestes dimensions i com s'aborden des de la política cultural.

Un dels aspectes importants que analitzem amb aquest recerca és la manera en què els agents culturals conceben l'equitat. Quin concepte d'equitat tenen els professionals de la política cultural i els membres d'entitats culturals d'Igualada? Certament la resposta és múltiple, des d'aquelles persones que vinculen equitat amb participació universal fins a d'altres que ho vinculen a la idea de transformació social. Aquestes són definicions plantejades en el grup de discussió:

“L'accés universal sense distinció de nivell econòmic, raça, ni gènere.”
“És pensar que la cultura és una eina de transformació personal i del territori.”

¹⁶ “Apropa Cultura neix l'any 2006 amb la voluntat de millorar la vida de les persones en situació de vulnerabilitat a través de la cultura” <https://www.apropacultura.cat/ca/apropa-cultura> (accés 05/07/2018)

¹⁷ A continuació es fa una descripció general de les tres dimensions, i en apartats següents s'estudia en detall la participació-accés a Igualada.

El cas d'Igualada ens permet entendre que la participació cultural va més enllà del concepte d'accés. Les dimensions de participació-pràctica i participació-comunitat han estat significativament promogudes per l'Ajuntament i les entitats de la ciutat. Fins a quin punt s'ha incorporat la perspectiva de l'equitat en aquest sentit? El treball de camp indica que tant pel que fa a la promoció de la creació com de la generació de xarxes i connexions, Igualada ha incorporat la preocupació per l'equitat. Sobretot pel que fa a les activitats relacionades amb la cultura popular, específicament la festa major i les activitats que es realitzen als centres cívics. També, la creació entre la gent jove. Així queda manifestat en les entrevistes, grups de discussió i activitat de recerca participativa:

“La festa major aglutina a tota la població. A més, cada cop més es destaca la participació dels joves i els seus grups i entitats en l'organització i gestió de la festa.”

“Els centres cívics han permès que més gent i més diversa participi en activitats culturals.”

“Els Centres Culturals Polivalents promouen la cultura de base, amb una alta participació.”

“Igualada té molt teixit associatiu i n'hi ha molta participació per tal de fomentar la vida cultural.”

Tot i aquesta valoració general, l'activitat de recerca participativa va permetre identificar alguns reptes importants pel que fa a l'equitat en la promoció de la pràctica creativa i el desenvolupament de col·lectius i comunitats. D'una banda, es planteja la necessitat que els premis de ciutat arribin a col·lectius més diversos, tot promovent al seu caràcter popular sense renunciar a la qualitat. D'altra banda, caldria fer front a un factor que condiciona la possibilitat de participar en entitats culturals: el temps i les dificultats per a la conciliació. En el treball de camp, algunes persones van manifestar la necessitat que les entitats puguin incorporar més diversitat social entre els seus membres.

Finalment, els agents participants de l'activitat de recerca participativa detecten que el territori condiciona la participació en l'organització de la Festa Major. Els barris perifèrics no se senten interpel·lats en aquest sentit, fet que demana un treball més directe amb les comunitats dels barris més allunyats del centre.

Analitzades les dimensions de participació-pràctica i participació-comunitat, cal abordar la dimensió participació-accés, preocupació central de l'Ajuntament d'Igualada. El treball de camp ens va permetre identificar els principals factors que condicionen la participació cultural des de la perspectiva del consum i accés a les activitats i esdeveniments culturals. En paraules d'una persona entrevistada: “la vessant de seure i veure no interessa tant com la de practicar”. Tot seguit, en el pròxim apartat, aprofundirem en aquests aspectes.

L'abordatge de l'equitat en la participació-accés: les condicions socioeconòmiques, la familiaritat amb les arts i l'edat

Durant el treball de camp, es va esmentar amb freqüència que, encara que existeix una oferta cultural molt consolidada a Igualada, el tipus d'usuari/a de les activitats que ofereixen l'Ajuntament i les entitats és poc divers. En el grup de discussió es van proposar algunes reflexions:

“Hi ha la sensació de que sempre és el mateix públic i són les mateixes persones. Hi ha bones activitats i la gent no assisteix. A la gent li costa

participar de l'oferta cultural. Doncs ens preguntem si hem de fer altres coses.”

“Hi ha molts joves que fan moltes coses, però sempre són els mateixos. Els mateixos joves estan en diferents entitats i espais.”

“Potser a vegades no només és un tema econòmic...hi ha activitats gratuïtes. Potser és un tema de comunicació o potser les persones no se senten cridades. Hem de preguntar-nos què passa, per què no venen?”

“Ens hem fet mai la pregunta: per què volem que vinguin? Què volem aconseguir?”

A partir d'aquestes preguntes, hem identificat els principals factors que es consideren com a limitacions per a la participació cultural a Igualada, així com les intervencions públiques que es desenvolupen per fer-hi front.

Les condicions socioeconòmiques i l'origen cultural

Durant el treball de camp, es van mencionar la situació socioeconòmica, l'origen cultural i el nivell educatiu de les persones com factors condicionants de la participació cultural:

“Està molt clar que una de les principals barreres és l'econòmica, però també hi ha d'altres barreres: culturals, educatives...Hem d'avançar en el coneixement de quines són les barreres que no permeten l'accés a l'oferta cultural.”

“No arribem a altres classes, no arribem a altres cultures.”

En aquest sentit, les persones entrevistades i les que van participar del grup de discussió destaquen el paper de la biblioteca per abordar les barreres esmentades. Es fa especial referència a la seva capacitat per apropar-se a persones que, ja sigui per origen, barri de residència o manca de familiaritat, no participen de l'oferta d'activitats culturals de la ciutat. Es destaca l'accessibilitat (ubicació, gratuïtat, continguts adaptats, en llengües diverses, etc.), la implicació del personal, el caràcter acollidor i agradable de l'edifici i el contacte amb entitats. Per la seva banda, les activitats extraescolars són també un tipus d'acció que incorporen el criteri d'equitat. En definitiva, en parlar de desigualtats en la participació, s'evidencia el potencial de les polítiques que vinculen educació i cultura. Així queda reflectit en un fragment del grup de discussió:

“La biblioteca en essència és el millor exemple d'equitat. La biblioteca ajuda a trencar la barrera econòmica de les extraescolars, ajuda molt a famílies d'immigrants...És molt important la participació dels voluntaris que fan classes per ajudar als usuaris.”

Tot i aquesta valoració general, les persones participants de les diferents instàncies d'aquesta recerca van assenyalar la necessitat de continuar repensant els usos de les biblioteques i les activitats extraescolars. Sobretot pel que fa a reforçar les biblioteques i escoles com espais públics (amb possibilitats d'usos diversos per persones diverses) més que simplement com infraestructures. En aquest sentit, en l'activitat de recerca participativa es va evidenciar que persones i col·lectius immigrants fan vida cultural al carrer, fins i tot participant activament d'esdeveniments com la mostra de teatre infantil i juvenil, però menys en l'interior dels equipaments.

També es va destacar la potencialitat dels espais i edificis patrimonials (igualadina cotonera, antic escorxador, gasogen de Cal Pasqual) per convocar públic divers. Finalment, es va fer referència a les entitats que treballen en els barris amb una oferta àmplia de teatre i arts escèniques, així com al festival musical Anòlia.

El contingut de l'oferta cultural i la familiaritat

Un tema fonamental evidenciat en el treball de camp de la recerca és que, encara que hi hagi una “sobreoferta cultural” tant des de l'administració com de les entitats, existeix una certa desconexió amb les necessitats de part de la població. Això es tradueix en la manca de participació/assistència a activitats com ara obres de teatre o cicles de música:

“No arribem als gustos de la gent. La programació no té en compte altres interessos.”

“Hem de plantejar-nos si l'oferta és la adequada a les necessitats.”

“Les activitats són per a un determinat públic, amb unes certes característiques i l'oferta està pensada per a ells. Així doncs, la cultura que es fa, potser és elitista.”

Una de les persones entrevistades va posar èmfasi en que, com ja s'ha esmentat abans, a Igualada la participació cultural s'entén més aviat com participació grupal o comunitària, que no pas com consum individual. En aquest context, les persones que assisteixen a activitats que ofereixen Ajuntament i entitats, en general tenen vincles d'amistat o familiaritat amb les persones que organitzen aquests esdeveniments. Aquests fragments d'entrevistes ho exemplifiquen:

“En termes generals, la gent no se sent cridada per l'oferta cultural institucional. Molts participen perquè hi ha algú pròxim o de la seva família que està involucrat, per exemple, els festivals escolars.”

“Hi ha un ampli marge de gent que no hi aniria mai a un acte a no ser que tingui algun conegut o familiar que estigui concretament involucrat.”

A l'activitat de recerca participativa es va comprovar la distància (simbòlica i empírica) que s'estableix en ocasions entre el sector cultural (l'oferta d'activitats) i part de la ciutadania. En el moment d'explicar la dinàmica de l'activitat participativa, moltes de les persones convocades es van mostrar reticents, perquè consideraven que no podien aportar coneixement, que no eren “de cultura”. En algun cas, fins i tot argumentant que eren “de càmping”. A pesar d'aquestes barrera inicial, l'activitat es va desenvolupar positivament i va permetre conèixer aspectes rellevants sobre les polítiques de participació-accés. Tot i així, es va poder comprovar que el tema de l'equitat no s'associa a la cultura, a la participació cultural i a les seves polítiques públiques. La majoria d'aportacions dels participants es van orientar a la millora de la qualitat dels serveis, sense vincular-ho a l'equitat, a la necessitat que les activitats arribin a una població diversa tenint en compte les seves necessitats.

L'estratègia de comunicació

Un altre tema destacat durant el treball de camp de la recerca és el de la comunicació de l'oferta d'activitats culturals. Existeix la percepció general que, tot i que es fa molta difusió de les activitats, l'assistència continua sent limitada. Una de les persones entrevistades ho expressa en els següents termes:

“Si encara que es faci molta difusió de les activitats, no arribes al públic que pot consumir-les, tenim un repte important.”

L'activitat de recerca participativa va permetre extreure conclusions rellevants pel que fa al tema de la comunicació. La principal és que molta informació no significa una bona comunicació. Les persones participants van expressar la seva percepció d'estar exposats a un excés d'informació, que no sempre facilita la possibilitat d'escollir. Es va plantejar la necessitat d'ordenar la tramesa d'informació, amb un sentit i un objectiu més definit, buscant arribar a persones, col·lectius i territoris que participen menys en les activitats.

Estructura i funcionament de les entitats

Durant el treball de recerca es va esmentar contínuament la importància que tenen les entitats en la vida cultural d'Igualada. Ara bé, també es va plantejar com a repte ampliar la diversitat de persones que assisteixen a les activitats programades. Per últim, s'evidencia la necessitat d'aprofundir en la coordinació entre l'Ajuntament i les entitats per tal de planificar estratègies per arribar a persones i col·lectius diferents, així com motivar les entitats perquè consideren altres sectors i necessitats de la població dins dels seus eixos d'actuació.

En definitiva, les variables socioeconòmiques i d'origen, el contingut de l'oferta cultural i la familiaritat amb aquest contingut i agents programadors, la comunicació de les activitats, els cicles vitals, i el rol de les entitats (així com la responsabilitat de l'Ajuntament en aquest sentit) són els principals factors que s'han de tenir en compte quan es pensa en desigualtats en la participació-accés en el cas d'Igualada.

Tot seguit, concloem amb la presentació dels principals reptes i oportunitats que té actualment la política cultural del municipi per abordar la promoció de l'equitat en les diferents formes de participació cultural.

Conclusions i idees principals

Aquesta recerca ens ha permès fer una anàlisi del desenvolupament de les polítiques culturals a Igualada, en concret del lloc que ocupa l'equitat com a factor imprescindible per poder fomentar la participació en la vida cultural de la ciutat. Hem analitzat quins són actualment els reptes més significatius en aquest sentit i també les oportunitats i línies de treball que es podrien aprofitar i impulsar. La següent taula presenta el resum d'aquests dos grans elements: reptes actuals i oportunitats per al desenvolupament de polítiques.

Taula 2. Reptes i oportunitats per al desenvolupament de polítiques culturals en clau d'equitat

Reptes	Oportunitats de millora
Agenda cultural centrada bàsicament en la perspectiva sectorial, de manera força segmentada i dins dels equipaments.	Dissenyar l'agenda cultural des de la perspectiva de la transversalitat, incloent-hi els sectors culturals però sense limitar-s'hi, incorporant diferents àrees de treball de l'Ajuntament. Impulsar activitats fora dels llocs habituals, tot reforçant l'acció al carrer.

Desconeixement de part de la població de l'oferta cultural a la ciutat. Sobresaturació d'informació en determinats casos.	Millorar l'estratègia de comunicació del servei de cultura, tenint en compte els diferents canals de difusió, el tipus d'informació que es transmet i l'objectiu d'arribar a persones i col·lectius específics (per exemple, segons zones o barris de menys participació, o tot el sector de persones culturalment formades, que són públic potencial i no participen).
Coneixement limitat, per part de l'Ajuntament, de les necessitats culturals de la ciutadania	Dissenyar la programació cultural, a més de amb les entitats, amb persones no lligades a organitzacions formals, així com altres agents socials no vinculats al sector cultural. Realitzar un estudi o enquesta sobre els interessos, inquietuds i necessitats de la població al voltant de la participació cultural, tenint en compte els factors que poden generar desigualtats en les seves diferents dimensions, però particularment en la participació-accés.
Baixa participació de persones que es troben dins de la franja d'edat dels 30 – 45 anys.	Respectar els temps i cicles vitals, reforçar les activitats familiars, no com a activitats exclusivament per als infants, sinó considerant les famílies (en la seva diversitat) com objecte i subjecte de les polítiques culturals.
Existència de necessitats molt diverses pel que fa a la lectura.	Continuar potenciant la feina que es fa des de la biblioteca, tot diversificant la seva acció: horaris, usos dels espais infantils segons edats, clubs de lectura per a estudiants, bibliobús o punts de lectura en altres equipaments o espais formals i informals de la ciutat, lectura en formats electrònics (ebooks, etc.).
Concentració d'activitats al centre del municipi.	Desenvolupar estratègies per vincular les activitats amb els barris més allunyats del centre. Descentralitzar els esdeveniments culturals cap a altres zones de la ciutat.
Dificultats per incorporar la perspectiva d'equitat en les activitats impulsades per les entitats.	Tenir en compte els criteris d'equitat en les subvencions. Impulsar formacions en temes d'equitat i drets culturals per a les entitats culturals del municipi.
Dificultats per consolidar els drets culturals i l'equitat en el discurs de les polítiques culturals i de la ciutadania en general. Necessitat de canals i espais que permetin no només programar activitats, sinó també participar de l'elaboració de la política cultural de l'Ajuntament.	Reimpulsar espais de deliberació i debat per a la definició dels objectius de les polítiques culturals del municipi. Dissenyar i implementar plans i estratègies per a l'equitat i la construcció d'activitats i espais compartits per persones i col·lectius diversos.

En conclusió, fins a quin punt l'equitat s'ha incorporat com a eix significatiu en l'impuls de la participació cultural i en les polítiques culturals a Igualada? En primer lloc, cal destacar que tant l'Ajuntament com les entitats culturals de la ciutat han anat més enllà la idea de participació vinculada a l'accés a l'oferta d'activitats. Ha existit una preocupació evident per impulsar les dimensions de participació-pràctica i participació-comunitat.

Malgrat l'existència de polítiques i estratègies orientades sobretot a trencar les barres socioeconòmiques, hem detectat factors que condicionen desigualtats en cadascuna de les tres dimensions, i particularment en la d'accés. Es tracta de barreres associades al territori, al concepte de cultura i els continguts i formats que es programen, a la familiaritat amb les arts i les organitzacions culturals, o al temps i cicles vitals.

Si bé el discurs sobre l'equitat i els drets culturals és encara emergent en molts dels agents públics i associatius de la ciutat, s'evidencia el compromís per canviar inèrcies establertes i fer front a les desigualtats en la participació cultural.

Referències

- Ajuntament del Prat de Llobregat (2018). *Pacte local per a l'ocupació i l'activitat econòmica del Prat de Llobregat (2018-2026)*. Disponible a: http://www.elprat.cat/sites/default/files/documentos_descargables/pacte_local_per_a_occupacio.pdf (accés 12/06/2018)
- Ajuntament del Prat de Llobregat (2016). *Programa d'Actuació Municipal*. Disponible a: http://pam.elprat.cat/descarrega/PAM2016_2019.pdf (accés 14/06/2018)
- Ajuntament de Sabadell (1995). *Mapa Cultural de Sabadell*. Disponible a: <http://www.sabadell.cat/ca/mapa-cultural> (accés 18/07/2018).
- Ajuntament de Sabadell (2018). *Pla d'Igualtat de Gènere i LGTBI 2018 - 2022*. Disponible a: http://www.sabadell.cat/images/Pla_Igualtat_Gènere_i_LGTBI_2018-2022_definitiu.pdf (accés 12/09/2018).
- Ajuntament de Tiana (2015). *Pla d'Actuació Municipal de Tiana*. Disponible a: http://tiana.cat/contingut/Pla_d%27Actuaci%C3%B3_Municipal_de_Tiana_2015-2019 (accés 21/09/2018)
- Alcántara, A. (2018). "Acció comunitària i medi obert. Un binomi inseparable." Disponible en: <https://educaciotransformadora.com/2018/06/12/accio-comunitaria-i-medi-obert-un-binomi-inseparable-lescola-destiu-de-ligop-uab-al-rec-comtal-en-montcada-i-reixac/> (accés 12/02/2019).
- Ariño, A. (2016). "Participación cultural y políticas públicas en España". A: Rius-Ulldemolins, J.; Rubio Arostegui, JA. *Treinta años de políticas culturales en España*. Valencia: Universidad de Valencia.
- Ariño, A. i Llopis, R. (2017), *Culturas en tránsito*. Madrid, Fundación SGAE.
- Barbieri, N. (2015), "Drets culturals: què són, com s'han desenvolupat a Catalunya i quin tipus de polítiques demanen?", A: CONCA, *Estat de la cultura i de les arts 2015*, Barcelona: Consell Nacional de la Cultura i de les Arts, 17-25.
- Barbieri, N. (2017). "Políticas culturales en los ayuntamientos del cambio. ¿Hacia unas políticas públicas de lo común?" *Revista Periférica*, 18, 182-191.
- Barbieri, N. (2018). "Es la desigualdad, también en cultura." *Cultura y Ciudadanía. Pensamiento*. Disponible a: <http://www.culturaydeporte.gob.es/dam/jcr:3419299b-4183-4a2c-9eea-433393379d9e/nicolas-barbieri.pdf>
- Bennett, T., Savage, M., Silva, E.B., Warde, A., Gayo-Cal, M., Wright, D. (2009). *Culture, Class, Distinction*. London, Routledge
- Bourdieu, P. (1988). *La distinción. Bases y criterios sociales del gusto*. Madrid, Taurus.
- Ciutats i Goversns Locals Units (2004), *Agenda 21 de la Cultura, en el marc de l'organització*. Disponible en: <http://bit.ly/2EM6BLJ> (accés 10/05/2018).
- Coller, X. (2005), *Estudios de casos*, CIS, Madrid.
- DCMS. (2015). *Taking Part 2014/15*. London: DCMS. Accessible a: <https://www.gov.uk/government/statistics/taking-part-201415-quarter-4-statistical-release>
- Flyvbjerg, B. (2004). "Cinco malentendidos acerca de la investigación mediante los estudios de caso", *REIS*, 106, 33-62.
- García Canclini, N. (2004): *Diferentes, desiguales y desconectados*, Gedisa, Barcelona.
- Gayo, M. (2018). "Desigualdad, ¿existe alguna posibilidad de conseguir niveles de igualdad cultural aceptables?" *Revista Periférica*, 18, 64-76.
- Gomà, R. i Subirats, J. (1998). *Políticas públicas en España: contenidos, redes de actores y niveles de gobierno*. Barcelona, Ariel
- Grupo de Friburgo (2007). *Los derechos culturales. Declaración de Friburgo*. Accesible en <http://www.culturalrights.net/es/documentos.php?c=14&p=161>

- IDESCAT (2018a). El Prat de Llobregat. Disponible a: <https://www.idescat.cat/emex/?id=081691#h2000000000000000> (accés 12/06/2018).
- IDESCAT (2018b). Igualada. Disponible a: <https://bit.ly/2Ee9of4> (accés 02/07/2018)
- IDESCAT (2018c). Sabadell. Disponible a: <https://www.idescat.cat/emex/?id=081878> (accés 17/07/2018)
- IDESCAT (2018d). Tiana. Disponible a: <https://www.idescat.cat/emex/?id=082824#h1> (accés 20/09/2018)
- Institut Infància i Adolescència de Barcelona (2017), *Oportunitats educatives a Barcelona 2016: l'educació de la infància i l'adolescència a la ciutat*. Barcelona.
- Notten, N., Lancee, B., van de Werfhorst, H. G., i Ganzeboom, H. B. (2015). "Educational stratification in cultural participation: cognitive competence or status motivation?" *Journal of Cultural Economics*, 39 (2), 177-203.
- O'Brien, D. i Oakley, K. (2015), *Cultural Value and Inequality: A Critical Literature Review*. London, Arts and Humanities Research Council.
- Observatori del Treball i Model Productiu de la Generalitat de Catalunya (2017). *Atur per comarques i municipis*. Disponible a: http://observatorit treball.gencat.cat/web/.content/generic/documents/treball/estadistica/atur_comarques_i_municipis_prensa/2017/arxius/Atur_per_municipis_201709.pdf (accés 02/07/2018).
- O'Hagan, J. W. (2016): «La asistencia a actividades artísticas y culturales financiadas con fondos públicos», Observatorio Social de "la Caixa". Disponible a: <https://observatoriosociallacaixa.org/es/-/la-asistencia-a-actividades-artisticas-y-culturales-financiadas-con-fondos-publicos> (accés 21/02/2019).
- Pascual, J. (2015), "Pistes per la interdependència", accessible a: <http://interaccio.diba.cat/blogs/2014/11/21/pistes-per-interdependencia>
- Shaheed, F. (2012), "Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights", ONU, Asamblea General, 10/08/2012. Accessible a: http://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?m=177&m=197
- Shaheed, F. (2014), "Reflexiones sobre cultura, desarrollo sostenible y derechos culturales", accessible a: http://www.agenda21culture.net/images/a21c/awards/winners/art_FS2_SPA.pdf
- Subirats, J. (2011). Otra sociedad, ¿otra política? Barcelona. Icaria.
- Willekens, M., i Lievens, J. (2016). "Who participates and how much? Explaining non-attendance and the frequency of attending arts and heritage activities". *Poetics*, 56, 50-63.

Crèdits i agraïments

La recerca “L’equitat en cultura. Estudi de casos amb metodologia de recerca participativa” ha estat promoguda pel Centre d’Estudis i Recursos Culturals de la Diputació de Barcelona (CERC) i desenvolupada per l’Institut de Govern i Polítiques Públiques (IGOP), amb la col·laboració dels municipis del Prat de Llobregat, Igualada, Sabadell i Tiana.

Hi han participat:

Autors

Nicolás Barbieri i Yunailis Salazar (IGOP)

Grup operatiu de la recerca

Nicolás Barbieri i Yunailis Salazar (investigadors de l’IGOP); Laia Gargallo, Cap de l’Oficina d’Estudis i Recursos Culturals; Marga Julià, responsable del Programa d’estudis del CERC; Josep Rabell, Director del Servei de Cultura de l’Ajuntament d’Igualada; Rafa Milán, Cap del Servei de Cultura de l’Ajuntament del Prat de Llobregat; Mariona Sagués, tècnica de Cultura de l’Ajuntament de Tiana; Elisabet Tejero, Coordinadora de l’Àrea de d’Atenció a les persones de l’Ajuntament de Tiana; tècnics municipals dels serveis de Cultura, Participació i Drets Civils i Gènere de l’Ajuntament de Sabadell. Volem agrair el temps i coneixement de totes aquestes persones.

Col·laboració a Igualada

Volem agrair la col·laboració de les persones que han participat del desenvolupament de la recerca a Igualada. També volem agrair a totes les persones entrevistades i participants del grup de discussió i de les activitats de recerca participativa.

Josep Rabell, Director del Servei de Cultura

Judit Serra, Tècnica d’Inclusió

Antònia Enrich

Antoni Dalmau

Membres de les entitats Ateneu Igualadí i Teatre de l’Aurora – Unicoop. Cultural

Altres professionals municipals vinculats als següents àmbits de treball: Servei de Cultura, Educació, Centre cívic, Inclusió social, Teatre, Igualtat, Joventut, Biblioteca, Museu, Salut, i Dinamització Cultural.

Coordinació metodològica, suport tècnic i de contingut (CERC)

Laia Gargallo, cap de l’oficina

Aina Roig, cap de la secció tècnica

Marga Julià, responsable del programa d’estudis

**Diputació
Barcelona**

**Àrea de Cultura,
Educació i Esports**

Gerència de Serveis de Cultura
Centre d'Estudis i Recursos Culturals (CERC)
Montalegre, 7. 08001 Barcelona
Tel 934 022 565 · Fax 934 022 577
o.estudisc@diba.cat · www.diba.cat/cerc